

Ökad brukarmedverkan i Västra Götaland 2019

Ett utvecklingsprojekt inom vård och omsorg
kopplad till psykisk ohälsa, missbruk och beroende

Projektrapport

Sara Svensson
2020-03-25

Innehåll

Sammanfattning	2
Bakgrund	4
Koordinatorer och vetenskapligt stöd	5
Lars Alfredsson , en gemensam resurs för de sex delregionala vårdssamverkansområdena i Västra Götaland	5
Sara Svensson , anställd på NSPHiG i samverkan med Brukarrådet för missbruksfrågor i Västra Götaland i sitt uppdrag som koordinator	6
Jenny Rangmar forskare vid FoU i Väst, Göteborgsregionen ingår som vetenskapligt stöd åt koordinatorerna i uppdraget	7
Gemensam arbetsgrupp	7
Uppföljning av målen i Handlingsplan psykisk hälsa	0
Projektplan	0
Genomförande	2
Delmål 1. Ha kommunicerat kring brukarinflytande samt den betydelse det kan ha i varje delregion på system-, verksamhets- och individnivå. Här ingår även att ta fram förslag på indikatorer som kan användas vid uppföljning på respektive nivå.	2
Delmål 2. Ha genomfört en regional framtidskonferens om brukarinflytande	4
Delmål 3. Ha skapat information och informationstillfällen om metoden och förhållningsättet Delat Beslutsfattande.	5
Delmål 4. Ha publicerat delregionala listor på patient-, brukar- och anhörigföreningar på Vårdssamverkan Västra Götalands hemsidor	6
Delmål 5. Delta i arbetsgrupp för framtagande av <i>Handbok i brukarinflytande</i>	6
Reflektioner	8
BILAGA 1	10
Genomförda aktiviteter	10

Sammanfattning

I Västra Götaland finns sedan 2017 en läns-gemensam *Handlingsplan för psykisk hälsa 2018–2020*¹. Den är gemensam för Västra Götalandsregionen (VGR), de 49 kommunerna via kommunalförbunden, VästKom och Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa i Göteborg (NSPHiG). Förutom att handlingsplanen innehåller riktlinjer för arbete kring psykisk hälsa, omfattar den även mål om utveckling av brukarinflytande inom området vård och omsorg av psykisk ohälsa, missbruk och beroende.

Under 2019 pågick en statligt finansierad satsning i syfte att stödja utvecklingen av brukarinflytandet inom vård och omsorg av psykisk ohälsa, missbruk och beroende i Västra Götaland. Två läns-gemensamma koordinatörer utsågs till att driva arbetet. Anledningarna till satsningen var att forskning visar att brukarinflytande kan bidra i förbättringsarbetet av vård- och stödverksamheter. Det gagnar individer som är i behov av vården och stödet, deras närstående och det bidrar även till verksamhetsutveckling.

Denna rapport innehåller information om bakgrunden till koordinatörernas uppdrag, beskriver genomförandet under 2019, och en reflektion över året. Då uppdraget förlängts med ett år beskrivs även genomgående hur det planeras förlöpa under 2020.

Enligt uppdragsbeskrivningen skulle koordinatörernas arbete delvis utgå från resultatet av en kartläggning från 2017. I den undersöktes hur brukarinflytandet såg ut på kommun- och vård-samverkansnivå samt vilka förutsättningar profession och brukarföreningar hade för ett stärkt brukarinflytande. Kartläggningen visade bland annat att de undersökta definitioner av brukarinflytande varierade. Därför prioriterade koordinatörerna insatser med syfte att skapa förutsättningar för en gemensam kunskap och förväntan på brukarinflytandearbetet. Koordinatorerna, en forskare från FoU i Väst och en gemensam arbetsgrupp formulerade en projektplan med det övergripande målet att möjliggöra ett fortsatt arbete med ökat brukarinflytande som ska finnas kvar på lång sikt. Utifrån det formulerades även fem delmål:

1. Ha kommunicerat kring brukarinflytande samt den betydelse det kan ha i varje delregion på system-, verksamhets- och individnivå. Här ingår även att ta fram förslag på indikatorer som kan användas vid uppföljning på respektive nivå.
2. Ha genomfört en regional framtidskonferens om brukarinflytande.
3. Ha skapat information och informationstillfällen om metoden och förhållningsättet Delat beslutsfattande.

¹<http://www.vastkom.se/download/18.524953f315ee1702b886ec82/1507290927230/Handlingsplan%20psykisk%20h%C3%A4lsa%20i%20V%C3%A4stra%20G%C3%B6taland.pdf>

4. Ha publicerat delregionala listor på patient-, brukar- och anhörigföreningar på Vårdsamverkan Västra Götalands hemsidor.

5. Delta i arbetsgrupp för framtagande av Handbok i brukarinflytande.

För att följa upp målen i *Handlingsplan för psykisk hälsa 2018–2020* under 2019 tog regionen och VästKom hjälp av Lumell Associates, ett företag som erbjuder rådgivning inom välfärdssektorn. Den fördjupade analysen² som de genomförde bekräftar att arbetet koordinatörerna utförde har bidragit till en ökad dialog om brukarinflytande på systemnivå. Det har också lett till att fler tog initiativ till brukarmedverkan i utbildningar och relevanta sammanhang. Koordinatorernas bedömning är att deras arbete under året har skapat möjligheter till initiativ för brukarmedverkan i utvecklingsarbeten. Arbetet har även bidragit till diskussioner som lett till ökad samsyn kring definitionen av brukarinflytande. Koordinatorernas bedömning är även att arbetet under 2019 mest har fokuserat på målet kopplat till vuxna i *Handlingsplan för psykisk hälsa 2018–2020*. Det är därför positivt att arbetet kommer pågå även under 2020, där målet kopplat till barn och unga kommer få mer fokus.

² <https://alfresco.vgregion.se/alfresco/service/vgr/storage/node/content/workspace/SpacesStore/3e9a4ddd-37d0-41a6-9af6-199e99934e31/F%c3%b6rdjupad%20analys%20-%20Brukarinflytande%20.pdf?a=false&guest=true>

Bakgrund

I en överenskommelse mellan regeringen och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) 2018 om de så kallade stimulansmedlen för området psykisk hälsa, beslutades om en särskild satsning på ökat brukarinflytande i kommun och landsting³. Totalt innehöll satsningen en ekonomisk tilldelning på 24 miljoner kronor fördelat på 21 landsting, med en förstärkning av medel för de tre storstadsregionerna Stockholm, Göteborg och Malmö som fick två miljoner kronor vardera.

I Västra Götaland finns sedan 2017 en länsgemensam *Handlingsplan för psykisk hälsa 2018–2020*⁴. Handlingsplanen är gemensam för Västra Götalandsregionen (VGR), de 49 kommunerna via kommunalförbunden, VästKom och Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa i Göteborg (NSPHiG). Förutom att handlingsplanen innehåller riktlinjer för arbete kring psykisk hälsa, omfattar den även mål om utveckling av brukarinflytande inom området vård och omsorg av psykisk ohälsa, missbruk och beroende. Målen (3:2 för vuxna och barn och unga) innebär bland annat att brukarföreträdare ska erbjudas delaktighet i utvecklingsarbete och att den enskildes upplevelser behöver tas tillvara eftersom delaktighet i sin egen vård är en hälsofrämjande faktor. I handlingsplanen presenteras även indikatorn *Systematiskt samarbete med brukarorganisationer* som mått på huruvida målen uppnås. I denna rapport används begreppen brukare, brukarförening, brukarnätverk genomgående och innefattar även patient och närstående.

I Västra Götaland finns sex delregionala vårdssamverkansgrupper där företrädare från kommunerna, primärvården och sjukhusen möts för utveckling av den nära och sammanhållna vården. De sex grupperna utgår från sjukhusområdena och både de offentliga och privata vårdgivarna är inbjudna att delta. De sex vårdssamverkansgrupperna är följande:

- Vårdssamverkan Fyrbodalen
- Vårdssamverkan Skaraborg
- Närvårdssamverkan Södra Älvsborg
- Vårdssamverkan i Göteborgsområdet
- Närvårdssamverkan SIMBA
- Närvårdssamverkan SAMLA

Dessa grupper har till uppgift att arbeta tillsammans när en person behöver insatser från både kommun och sjukvård för att kunna ge bästa möjliga vård, stöd och omsorg utan att

³ <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2020/01/17-miljarder-for-att-framja-psykisk-halsa/>

⁴ <http://www.vastkom.se/download/18.524953f315ee1702b886ec82/1507290927230/Handlingsplan%20psykisk%20h%C3%A4lsa%20i%20V%C3%A4stra%20G%C3%B6taland.pdf>

någon ska behöva hamna i organisatoriska mellanrum. De sex vårdssamverkansgrupperna har ansvar för genomförandet och att målen i den regionala handlingsplanen uppfylls. Som stöd i arbetet med att uppfylla målen 3:2 i handlingsplanen formulerades en uppdragshandling⁵ för två läns gemensamma koordinatorstjänster. Rollerna var inte tänkta att ersätta uppdrag som redan utförs, utan skulle skapa förutsättningar för att förstärka det brukarinflytandearbete som redan pågår.

Hälso- och sjukvårdsstyrelsen (HSS) i Västra Götalandsregionen rekviderar medlen från regeringens och SKRs satsning 2018¹ och fattade beslut om att pengarna ska användas för läns gemensamt arbete för att öka brukarinflytande i kommuner och landsting. HSS överlät till den regionala styrgruppen för psykisk hälsa att besluta om hur användning av dessa medel skulle ske. Enligt en överenskommelse mellan Västra Götalandsregionen, VästKom, NSPHiG och Brukarrådet för Missbruksfrågor i Västra Götaland beslutades att de erhållna statsbidragen för utveckling av brukarinflytande skulle användas för att anställa en koordinator för brukarorganisationerna och en för offentlig sektor (kommun och region) inom ramen för vårdssamverkan. Syftet med satsningen var att påbörja arbetet med att stärka systematiskt brukarinflytande regionalt, delregionalt och lokalt i Västra Götaland. Koordinatorernas arbete skulle utgå från varje vårdssamverkansområde. För uppdraget som koordinatörer rekryterades Lars Alfredsson och Sara Svensson.

Koordinatorer och vetenskapligt stöd

Koordinatorerna fick i uppdrag att tillsammans ge stöd till utveckling av arbetsätt, strukturer och rutiner kring systematiskt brukarinflytande, bland annat med utgångspunkt i en kartläggning om brukarmedverkan i Västra Götaland som gjordes av NSPHiG 2017. Samverkan skulle också skapas utifrån varje vårdssamverkansarena och de verksamheter och föreningar som finns i det geografiska området. I uppdraget har även ett vetenskapligt stöd tillhandahållits.

Lars Alfredsson, en gemensam resurs för de sex delregionala vårdssamverkansområdena i Västra Götaland.

Varje delregion har en vårdssamverkansgrupp där företrädare från kommunerna, primärvården och sjukhusen möts för utveckling av den nära och sammanhållna vården. De sex grupperna utgår från sjukhusområdena.

⁵ <https://alfresco.vgregion.se/alfresco/service/vgr/storage/node/content/workspace/SpacesStore/cc6d652b-f8bb-48b1-a73a-988178deddcf/UH%20Statsbidrag%20f%c3%b6r%20att%20c3%b6ka%20brukarsamverkan.pdf?a=false&guest=true>

Lars Alfredsson har arbetat inom offentlig välfärd i 45 år, mestadels inom hälso- och sjukvård samt i kommunal verksamhet. På 70- och 80-talet arbetade han inom barnomsorg och skola som föreståndare och rektor. Han jobbade även fackligt under denna period och var med och slog ihop de två lärarfacken till ett lärarförbund samtidigt som skolan kommunaliserades. Arbetet i barnomsorgen, framför allt synen på barns utveckling och därmed även vuxnas, satte stor prägel på Lars fortsatta arbetsliv. I början av 1990-talet arbetade han med utvecklingsfrågor i skola, barnomsorg och socialtjänst, inom stadsdelsnämnd Bergsjön.

I slutet av 1990-talet erbjöds Lars ett projektledarjobb i Stenungsund, där målgruppen var långtidssjukskrivna och eller arbetslösa. Lars ansvar var att verka för att systemen kommun, landsting, försäkringskassa och arbetsförmedlingen samverkade. Sedan dess har Lars arbetat med samverkan i olika organisationsformer. Från 2006 och framåt har Lars samverkat med brukarorganisationen inom psykisk ohälsa och har varit med som representant från professionens sida för att öka kvalitén i vård och omsorg med det tredje perspektivet, brukarens, i evidensbaserad praktik. Han har bland annat erfarenhet av implementering av den nya professionen Peer Support inom psykiatri på Sahlgrenska universitetssjukhuset.

Sara Svensson, anställd på NSPHiG i samverkan med Brukarrådet för missbruksfrågor i Västra Götaland i sitt uppdrag som koordinator.

Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa i Göteborg (NSPHiG) är en samverkansorganisation för sjutton patient-, brukar- och närståendeföreningar inom området psykisk ohälsa. Organisationen har arbetat med brukarinflytande sedan 2008. Brukarrådet för missbruksfrågor i Västra Götaland är ett nätverk bestående av nio ideella föreningar som tillsammans verkar för inflytande inom den samlade missbruks- och beroendevården.

Sara Svensson arbetar sedan 2015 på NSPHiG och kom in i sammanhanget via en av nätverkets medlemsföreningar där hon själv har fått stöd, engagerat sig som volontär och nu är styrelsemedlem. På NSPHiG:s kansli har hon arbetat som samordnare för *Hjärnkoll*, en verksamhet som syftar till att bryta stigma kring och öka kunskaperna om psykisk ohälsa i samhället. Hon har arbetat med brukarinflytande i länet och genomförde undersökningen av hur brukar- och anhörig/närståendeflytandet såg ut på kommun- och vårdssamverkansnivå i Västra Götaland 2017⁶. Uppdraget gavs till NSPHiG av VästKom och ligger delvis till grund för koordinatorsuppdraget. Hon har även genomfört en brukarrevision av hur SIP fungerar i Västra Götalands län i samverkan med Brukarrådet för missbruksfrågor och på uppdrag av

⁶ <http://nspbig.se/wp-content/uploads/2019/01/NSPHiG-Brukarinflytande-p%C3%A5-kommun-och-v%C3%A5rdsamverkansniv%C3%A5-i-V%C3%A4stra-G%C3%B6taland-0000003.pdf>

Västra Götalandsregionen⁷.

Genom dessa uppdrag och med en grund i brukarrörelsen har Sara en god förståelse dels för föreningsarbete som egenerfaren inom området och dels för hur regionen och kommunerna arbetar kring dessa frågor. Att fortsätta vara anställd på NSPHiG istället för att anställas inom region eller på kommun är en grundläggande förutsättning för uppdraget, då det bidrar till att bibehålla perspektivet, kompetensutveckling och kontaktskapande.

Jenny Rangmar forskare vid FoU i Väst, Göteborgsregionen ingår som vetenskapligt stöd åt koordinatorena i uppdraget.

Det vetenskapliga stödet innefattar bland annat att undersöka huruvida analysmodeller och val av metoder relaterade till utvecklingsarbete av brukarinflytande har stöd i forskning. Jenny Rangmar har även i samarbete med koordinatorena diskuterat avgränsningar och möjligheter till genomförande av de planerade aktiviteterna. När Sara Svensson skrev den här rapporten bidrog Jenny Rangmar med synpunkter och stöd i skrivprocessen.

Gemensam arbetsgrupp

Enligt uppdragshandlingen skulle en gemensam arbetsgrupp bestående av en representant från respektive vårdssamverkanskansli eller gruppering samt två per regionalt brukarnätverk (NSPHiG och Brukarrådet för missbruksfrågor) sammankallas för att tillsammans stödja och vägleda koordinatorens arbete. Under 2019 genomfördes fyra möten. Nedan anges representanterna i arbetsgruppen.

Gunilla Blad, Brukarrådet för missbruksfrågor
Västra Götaland

Jan Linde, Brukarrådet för missbruksfrågor
Västra Götaland

Filippa Gagnér Jenneteg, NSPHiG

Sonny Wåhlstedt, NSPHiG

Angelica Engman, Vårdssamverkan Skaraborg

Kerstin Söderlund, Vårdssamverkan Skaraborg

Jan Nilsson, Närdvårdssamverkan Södra
Älvsborg

Carina Vesterelve, SIMBA

Lena Arvidsson, SAMLA

Zofia Simson Delauzun, Samverkan i
Göteborgsområdet

Georg Fischer, Vårdssamverkan Fyrbodalen

⁷ <https://alfresco.vgregion.se/alfresco/service/vgr/storage/node/content/workspace/SpacesStore/22661f4a-f7e8-4206-81af-ce46273c04b1/Brukarrevision%20SIP%20V%c3%a4stra%20G%c3%b6taland%202018.pdf?a=false&guest=true>

Uppföljning av målen i Handlingsplan psykisk hälsa

För att följa upp målen i *Handlingsplan för psykisk hälsa 2018–2020*⁸ tog regionen och VästKom hjälp av Lumell Associates, ett företag som erbjuder rådgivning inom välfärdssektorn. De fick i uppdrag att följa upp samtliga mål med fördjupad analys av de mål som är kopplade till samordnad individuell plan (SIP) och ökat brukarinflytande. Koordinatorerna var behjälpliga i arbetet med båda dessa fördjupade analyser. Dessa beskrivs i en rapport⁹ som möjliggörare och hinder. Här ges även förslag på utvecklingsspår för det fortsatta arbetet med stärkt brukarinflytande vilket koordinatorena kommer att använda sig av i det fortsatta arbetet.

Projektplan

När koordinatorena var på plats fick de i uppdrag av processledarna för *Handlingsplan för psykisk hälsa 2018–2020* att inledningsvis arbeta fram en projektplan tillsammans med sitt vetenskapliga stöd och den gemensamma arbetsgruppen. Förslag till projektplanen togs fram i början av 2019 och diskuterades i den gemensamma arbetsgruppen, eftersom arbetet skulle utgå från respektive vårdsamverkansområdes förutsättningar, behov och önskemål. Utifrån vad som framkom i diskussionerna reviderade sedan Lars Alfredsson och Sara Svensson projektplanen tillsammans med det vetenskapliga stödet Jenny Rangmar.

Det övergripande syftet med uppdraget var att påbörja och utveckla implementering av arbetssätt, strukturer och rutiner för systematiskt brukarinflytande regionalt, delregionalt och lokalt. Utifrån vad som framkom i kartläggningen av brukarinflytande från 2017 togs ett helhetsgrepp på arbetet med att stärka förutsättningarna för en utveckling av brukarinflytande lokalt, delregionalt och regionalt. Det innebär att koordinatorena förstod att de också behövde arbeta parallellt på individ-, verksamhets- och systemnivå eftersom de skapar förutsättningar för varandra.

Det övergripande målet med projektet är att arbete ska ha genomförts som möjliggör ett fortsatt arbete med ökat brukarinflytande och för att det ska finnas kvar på lång sikt. I projektplanen formulerades följande delmål för att konkretisera koordinatorens arbete:

1. Ha kommunicerat kring brukarinflytande samt den betydelse det kan ha i varje delregion på system-, verksamhets- och individnivå. Här ingår även att ta fram förslag på indikatorer som kan användas vid uppföljning på respektive nivå.

⁸<http://www.vastkom.se/download/18.524953f315ee1702b886ec82/1507290927230/Handlingsplan%20psykisk%20h%C3%A4lsa%20i%20V%C3%A4stra%20G%C3%B6taland.pdf>

⁹ <https://alfresco.vgregion.se/alfresco/service/vgr/storage/node/content/workspace/SpacesStore/3e9a4ddd-37d0-41a6-9af6-199e99934e31/F%c3%b6rdjupad%20analys%20-%20Brukarinflytande%20.pdf?a=false&guest=true>

2. Ha genomfört en regional framtidskonferens om brukarinflytande.
3. Ha skapat information och informationstillfällen om metoden och förhållningsättet Delat beslutsfattande.
4. Ha publicerat delregionala listor på patient-, brukar- och anhörigföreningar på Vårdsamverkan Västra Götalands hemsidor.
5. Delta i arbetsgrupp för framtagande av Handbok i brukarinflytande.

Genomförande

Här beskrivs de aktiviteter som genomfördes 2019 för att uppfylla delmålen i projektplanen. Aktiviteterna har i stor utsträckning genomförts av koordinatörerna men ibland har de kunnat genomföras direkt av uppdragstagare eller samverkanspartners. Samtliga aktiviteter har genomförts och delmålen har därför uppfyllts – inte alltid på det sätt som var tänkt från början men utformat efter behov och samverkanspartners önskemål.

Delmål 1. Ha kommunicerat kring brukarinflytande samt den betydelse det kan ha i varje delregion på system-, verksamhets- och individnivå. Här ingår även att ta fram förslag på indikatorer som kan användas vid uppföljning på respektive nivå.

Genomförande: Möten i respektive vårdssamverkansgrupp där koordinatörerna informerar och inhämtar synpunkter. Det är inte första gången detta görs då NSPHiG arbetat på samma sätt genom ett regionsuppdrag tidigare, dock är det nytt att vi gör det tillsammans.

Koordinatorerna har gemensamt tagit fram ett levande informationsmaterial och bjudit in sig till respektive vårdssamverkansstruktur och brukar- och anhängarföreningar i de geografiska områdena. Syftet var att berätta om brukarinflytande ur båda våra perspektiv. Det är någonting som berörda parter behöver utforma tillsammans genom att starta en dialog om vad brukarinflytande är och varför det är viktigt i förbättringsarbeten.

De hinder för brukarmedverkan som framkom i kartläggningen var olika syn på vad brukarmedverkan innebär, att det inte fanns rutiner eller traditioner att ta vid, kunskapsbrist om den ideella sektorn och dess förutsättningar, brist på information om inflytandeformer och forum eller kontaktpersoner inom vård och omsorg med ansvar för samverkan med den ideella sektorn. Synpunkter vi har fått från professionens håll under 2019 och som också lyfts fram i Lumells fördjupade analys¹⁰ är rädsla för att lämna ifrån sig makt och kunskapsbrist om hur man kan arbeta på de olika nivåerna. Eftersom rädsla ofta beror på okunskap är det fortsatt kunskap om lagstiftning, riktlinjer, handlingsplaner, den ideella sektorn, målgruppen, vikten och vinsterna av att arbeta med brukarmedverkan som behövs. Mer kunskap behövs även om hur det kan genomföras. Det här har koordinatörerna förmedlat goda exempel på.

Via vårdssamverkansrepresentanter, brukarföreningar och verksamheter bjöds

¹⁰ <https://alfresco.vgregion.se/alfresco/service/vgr/storage/node/content/workspace/SpacesStore/3e9a4ddd-37d0-41a6-9af6-199e99934e31/F%c3%b6rdjupad%20analys%20-%20Brukarinflytande%20.pdf?a=false&guest=true>

koordinatorerna in att medverka på exempelvis utbildningar, konferenser, dialogmöten, styrelsemöten, årsmöten, arbetsgrupper och ledningsgrupper för att prata om målen i *Handlingsplan för psykisk hälsa 2018–2020*¹¹ kopplade till brukarmedverkan, varför det är viktigt att utveckla brukarinflytandet på alla nivåer samt lokalt, delregionalt och regionalt. Koordinatorerna gav även exempel på metoder och aktiviteter för att nå målen.

Koordinatorerna valde att arbeta och möta berörda parter tillsammans för att detta ytterst också handlar om relationsskapande och kommunikation. Konstellationen har också ett symbolvärde, att visa på att det faktiskt är möjligt att samverka med den ideella sektorn direkt och att vi båda har viktig kunskap för att driva förbättringsarbetet.

Intresse för koordinatorernas uppdrag finns även på nationell nivå och koordinatorerna har bidragit med föredrag och deltagande i film om brukarinflytande på SKR. De har samverkat med Myndigheten för vårdanalys för bidrag om brukarperspektivet vid utskrivning från slutenvård och insatser kopplat till det i Västra Götaland samt medverkat i en av deras referensgrupper. Se genomförda aktiviteter i bilaga 1.

Arbetet med att ta fram indikatorerna på brukarinflytande är påbörjat, men då intresse finns för att bearbeta dessa vidare i en arbetsgrupp med fokus på uppföljningsbarhet kommer det här arbetet fortsätta under 2020. Det är också bra med avseende på att det finns parallella spår både regionalt och nationellt att föra samman i detta arbete.

En indikator utgör ett mått på ett visst uppsatt mål. Indikatorn kan mätas vid flera tillfällen och följas över tid. En del indikatorer kan användas för att direkt följa upp mål, medan andra används för att ge en ökad förståelse.

Nationella nätverket för samordningsförbund (NNS) är språkrör för samordningsförbunden i Sverige. De har tagit fram indikatorer¹² som kan användas vid bedömning av egen verksamhetsutveckling över tid och för att möjliggöra jämförelser. Med utgångspunkt i indikatorerna från NNS har koordinatorerna Sara Svensson och Lasse Alfredsson i samverkan med det vetenskapliga stödet Jenny Rangmar reviderat och anpassat dem för att få dem att fungera som indikatorer på brukarinflytande.

¹¹<http://www.vastkom.se/download/18.524953f315ee1702b886ec82/1507290927230/Handlingsplan%20psyki sk%20h%C3%A4lsa%20i%20V%C3%A4stra%20G%C3%B6taland.pdf>

¹² http://nnsfinsam.se/media/157996/180629_Manual_Indikatorer_justerad-2019.pdf

Delmål 2. Ha genomfört en regional framtidskonferens om brukarinflytande.

Genomförande: Heldagskonferens genomfördes 7/11-2019 på Regionens hus i Göteborg med cirka 100 deltagare. De inbjudna var brukarrepresentanter från brukar- och närståendeföreningar, profession och vårdssamverkansgrupperingarna. Deltagarna var en blandning av målgruppen. Syftet var att träffas för att öka förutsättningarna för gemensam kunskap och förväntan på brukarinflytandet samt att stödja utvecklingen av och stärka brukarinflytandet i respektive vårdssamverkansområde.

Förmiddagen fokuserade på framtidsspaning från brukarnätverken och *processledarna för Handlingsplan för psykisk hälsa 2018–2020*. Ett första utkast av *Handbok i brukarinflytande* presenterades och två erfarna brukarrevisionssamordnare berättade om brukarstyrda brukarrevisioner. *Handboken i brukarinflytande* riktar sig till profession inom kommun och region och syftar till att på ett konkret vis underlätta det framtida utvecklingsarbetet med brukarinflytande på ett begripligt och lustfyllt sätt.

Efter det delades deltagarna in efter vårdssamverkansstrukturer för diskussion om hur man i sitt respektive område kan samverka för en utveckling av brukarinflytandet i delregionen. Vad sker i vårt område, vilka samverkansparter finns, vad vill respektive och vad kan vi genomföra tillsammans, finns samverkansvinster? Här gavs även möjlighet att diskutera utkastet av *Handbok i brukarinflytande* och lämna synpunkter på dess innehåll och struktur. Då två av vårdssamverkansarenorna hade få deltagare fick de delta i en annan vårdssamverkansgrupp med stort deltagande och där två eller flera grupper bildats.

En utvärdering av dagen, med ungefär hälften som svarande, har gjorts. En stor majoritet var positiva gällande innehåll, nytta och upplägg, men även konstruktiv kritik gavs att ta med i det fortsatta arbetet. Information från dagen finns på Vårdssamverkan Västra Götalands hemsida om brukarmedverkan. Nedan anges citat från utvärderingen:

”Intressant att möta deltagare från så olika verksamheter. Fick några tips som jag kan använda i verksamheten.”

”Hade önskat mer tid för gruppdiskussionen där vi från sjukvården hade bra samtal med personer från kommunen.”

”Bra med olika föreläsare. Gav tempo och driv. Workshop var bra då man träffade personer från andra kommuner.”

”Kanske lite mer fokus på barn och unga.”

Delmål 3. Ha skapat information och informationstillfällen om metoden och förhållningsättet Delat Beslutsfattande.

Genomförande: En arbetsgrupp bestående av en utbildare från regionen och brukarrepresentant samt koordinatorena skapades för att sprida information om metoden Delat Beslutsfattande riktat till profession samt brukare och närstående. Delat Beslutsfattande¹³ är en arbetsmetod för att individen, de professionella och övriga i nätverket ska ta beslut om individens vård och omsorg gemensamt.

Metoden rekommenderas inom all vård och omsorg oavsett tillstånd. Kännedomen om detta arbetssätt har generellt sett varit låg och en verksamhetsförlagd utbildningssatsning tillsammans med brukarrörelsen tror arbetsgruppen är en viktig del för att stärka delaktigheten på individnivå. Därför har prioritet också legat på att sprida information om metoden och inhämta synpunkter från brukare, patienter och närstående.

Informationstillfällen för brukare har genomförts i Göteborg, Fyrbodal och Skaraborg. Information om metoden har även getts vid enskilda träffar med brukar- och anhörigföreträdare i länet samt vid större nätverksträffar, bland annat i Borås och Ulricehamn.

Information om metoden har även getts vid varje föredragstillfälle för profession och i möten med brukare, anhöriga samt regionala och kommunala företrädare. En arbetsgrupp har även initierats med regionala och kommunala företrädare som utmynnade i ett förslag på information/utbildningsinsatser i Delat Beslutsfattande under 2020. En ansökan om medel för detta har ansökts från SKR kopplat till *Patientkontrakt*. Ansökan har godkänts och genomförandet kommer vara en fortsatt del i koordinatorens arbete under 2020 i samverkan med utbildare på VGR och länsöverskridande SIP-samordnare. Se bilaga 1 för genomförda aktiviteter.

¹³Information om Delat Beslutsfattande finns exempelvis här: <https://www.vardochinsats.se/schizofreni-och-liknande-tillstaand/kommunikation-och-delaktighet/delat-beslutsfattande/>

Delmål 4. Ha publicerat delregionala listor på patient-, brukar- och anhörigföreningar på Vårdsamverkan Västra Götalands hemsidor.

Genomförande: Delregionala föreningslistor har sammanställts och tillsammans med kommunikatör på Vårdsamverkan Västra Götaland har dessa publicerats på VVG:s webbsidor: <http://www.vardsamverkan.se/samverkanteman/psykisk-halsa/brukarmedverkan/>.

Information om dessa listor har kommunicerats vid många av koordinatorernas sammanhang. En uppdatering av listorna gjordes innan årsskiftet, men dessa listor är färskvara och behöver enkelt kunna uppdateras. Tillsammans med listorna finns också information om vad brukarinflytande och brukarföreningar är. Lumell har sin fördjupade analys¹⁴ kommit fram till att information om dessa listor behöver spridas ytterligare. Koordinatorerna har hänvisat till hemsidan och kan notera att de har börjat användas för exempelvis inbjudningar till dialogmöten och konferenser etc.

Koordinatorerna har varit behjälpliga med att koppla ihop brukarföreträdare, profession och ledningsgrupper där samverkan har efterfrågats för svara på frågor som kommit via mejl, telefon eller i de sammanhang koordinatorerna har medverkat. Koordinatorerna har varit behjälpliga med att sprida information till brukarföreningar och erbjudit sitt stöd i kontaktskapandet.

Delmål 5. Delta i arbetsgrupp för framtagande av *Handbok i brukarinflytande*.

Genomförande: Koordinatorerna deltar i arbetsgruppen för framtagande av *Handbok i brukarinflytande* som riktar sig till profession inom kommun och region. Handboken ska syfta till att på ett konkret vis underlätta det framtida utvecklingsarbetet med brukarinflytande på ett begripligt, reellt och lustfyllt sätt. NSPHiG har i ett separat uppdrag från VästKom fått i uppgift att ta fram en sådan handbok. Det är viktigt att koordinatorerna deltar i arbetsgruppen med sina perspektiv och erfarenheter samt för att undvika parallella spår.

Ett första utkast har presenterats på konferensen den 7/11-2019 och enligt planeringen är boken klar sommaren 2020. Både brukarföreningar och profession har kunnat lämna synpunkter på innehållet och utformningen av handboken. Tre referensgruppsmöten med

¹⁴ <https://alfresco.vgregion.se/alfresco/service/vgr/storage/node/content/workspace/SpacesStore/3e9a4ddd-37d0-41a6-9af6-199e99934e31/F%c3%b6rdjupad%20analys%20-%20Brukarinflytande%20.pdf?a=false&guest=true>

brukarföreningar har genomförts och inför konferensen fick professionen utkastet för att kunna diskutera innehåll och lämna synpunkter. Arbetet med handboken har även diskuterats i den gemensamma arbetsgruppen. De synpunkter som inkommit bearbetas för att skapa en så användarvänlig handbok som möjligt.

Under det sista gemensamma arbetsgruppsmötet bjöds forskaren Anna Melke på FoU i Väst in för att prata om implementering, då detta är en grundläggande del i detta förbättringsarbete. Det var uppskattat och en viktig förutsättning för koordinaternas fortsatta arbete och implementering av *Handboken i brukarinflytande*.

Reflektioner

Det övergripande målet med det här projektet är att arbete ska ha genomförts som möjliggör ett fortsatt arbete med ökat brukarinflytande och för att det ska finnas kvar på lång sikt. För att ta steg i rätt riktning formulerades tidigt delmål. Vid projektårets slut har koordinatörerna uppnått alla fem delmålen. Arbetet har gett många ringar på vattnet, delvis genom alla de kontakter som har skapats. Information om *Handlingsplan för psykisk hälsa 2018–2020*¹⁵ har spridits till många verksamheter och föreningar.

Tidigare forskning¹² har visat att brukarmedverkan inom vård och omsorg kopplat till psykisk ohälsa, missbruk och beroende kan leda till att insatser individanpassas och att vård och omsorg får högre träffsäkerhet med bättre resultat till följd. Det ger brukaren större inflytande och möjlighet att ta ansvar för sin egenvård¹⁶. Möjligheterna med stärkt brukarinflytande är också förbättrade attityder kring, och ökad kunskap om, psykisk ohälsa, missbruk och beroende. En mer anpassad organisation för vård- och omsorgstagare kan öka kvaliteten för att delaktighet bidrar till rehabiliteringsprocessen. Att inkludera brukare, patienter och närstående redan i problemformuleringar och i val av prioriteringar är det allra viktigaste för utvecklingsarbetet inom området skriver Kerstin Evelius¹⁷, tidigare nationell samordnare för *Uppdrag psykisk hälsa*, i sitt slutbetänkande *För att börja något nytt måste man sluta med något gammalt*.

För att kunna arbeta med brukarinflytande behövs bra metoder, förhållningssätt och policys, men också kunskap om hur maktstrukturer, attityder och fördomar i samhället och hos varje individ påverkar beteendet. I verksamheter där brukarinflytandet behöver stärkas behöver det göras tillsammans med dem det berör och utvecklingen bör ske på individ-, verksamhets- och systemnivå parallellt, då de olika nivåerna är förutsättningar för varandra. Det är viktigt att föra dialog kring vikten av att värna om den samlade, oberoende rösten och hur man arbetar med att säkerställa demokratiska värden i arbetet med brukarinflytande eller ”medskapande” på verksamhets- och systemnivå.

I Lumells fördjupade analys¹⁸ tar de upp fenomenet *tokenism* som de definierar som skendemokrati, skeninflytande och symboliska åtgärder. Det är en annan fallgrop i arbetet med brukarinflytande. Begreppet innebär att brukarna får information och möjlighet att

¹⁵<http://www.vastkom.se/download/18.524953f315ee1702b886ec82/1507290927230/Handlingsplan%20psyki sk%20h%C3%A4lsa%20i%20V%C3%A4stra%20G%C3%B6taland.pdf>

¹⁶ Ulla-Karin Schön, Stockholms Universitet, presentation vid workshop den 18 december 2018

¹⁷ <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2019/01/sou-201890/>

¹⁸ <https://alfresco.vgregion.se/alfresco/service/vgr/storage/node/content/workspace/SpacesStore/22661f4a-f7e8-4206-81af-ce46273c04b1/Brukarrevision%20SIP%20V%C3%A4stra%20G%C3%B6taland%202018.pdf?a=false&guest=true>

uttrycka sig, men att de i praktiken inte har någon möjlighet att påverka. Enligt Lumell¹⁴ behöver attitydarbete och information om vikten av brukarinflytande fortsätta kommuniceras. Koordinatorerna kommer därför även framöver träffa verksamheter, ledningsgrupper och brukarföreningar i respektive vårdssamverkansområde. I de mötena kan planer göras för hur koordinatorerna kan stödja dem i att ta fram planer med lokala och delregionala aktiviteter för att uppnå målen i *Handlingsplan för psykisk hälsa 2018–2020*¹¹. Mer kunskaper behövs i verksamheter om hur arbete med brukarinflytande kan gå till och vilka vinsterna ett ökat brukarinflytande kan ha på verksamhets- och systemnivå. Mer kunskaper behövs även i verksamheter om hur man kan ta hjälp av och lyssna in brukarrepresentanters kunskap samt hur det kan implementeras i utvecklingsarbetet.

För att utveckla samverkan och brukarinflytandet handlar det om att höra efter hur de lokala brukarna, eller föreningarna, vill och tycker man bör arbeta med detta. Det är fortsatt viktigt att belysa vikten av samverkan och att brukarinflytande utvecklas tillsammans med dem det berör. Där finns utvecklingspotential. Kontakter behöver skapas och aktiviteter samordnas. Här har NSPHiG och Brukarrådet för missbruksfrågor finansiering för att genomföra en rad brukarinflytandeaktiviteter. Det kan till exempel handla om dialogmöten, studiecirkel riktade till brukare och brukarföreningar, brukarstyrd brukarrevisioner, stöd i utveckling av brukarråd, attitydförändrande arbete och workshops i brukarinflytande. Utöver den viktiga stöd- och informationsverksamhet som många brukarföreningar bidrar med har många också möjlighet att genomföra aktiviteter så som utbildningar, medverka eller delta på konferenser, dialogmöten och referensgrupper med mera.

Koordinatorerna arrangerade och genomförde en regional konferens i brukarinflytande den 7/11-2019 på Regionens hus i Göteborg. Det gav en möjlighet att skapa förutsättningar för gemensam kunskap och förväntan på brukarinflytandearbete genom att träffas och prata om vad berörda parter kan göra tillsammans. Här introducerades också ett första utkast av *Handbok i brukarinflytande* och deltagarna fick möjlighet att lämna synpunkter på innehållet för det fortsatta arbetet med den. Detta var också viktigt för att försöka skapa förutsättningar för spridning och implementering av handboken under 2020.

Enligt projektplanen för 2020 kommer arbetet fortsätta mot det övergripande målet att öka brukarinflytandet och för att det ska finnas kvar på lång sikt. I och med att den gemensamma arbetsgruppen upplöses är tanken att koordinatorerna arbetar mer gentemot varje vårdssamverkansgruppering utifrån deras respektive förutsättningar. **Koordinatorerna** kommer till exempel fånga upp parallella arbeten som pågår för att stärka brukarinflytandet i vård och omsorg i länet för samverkansvinster, gemensam kunskap och förväntan på förbättringsarbetet.

BILAGA 1

Genomförda aktiviteter

Nedan följer en lista över koordinatorens genomförda aktiviteter under 2019:

- Dialogmöte med styrgrupp Vårdsamverkan Skaraborg
- Planeringsmöten med projektgrupp IAPS (Integrerat Arbetssätt Psykisk Hälsa Skaraborg) för medverkan i samverkansutbildning för profession inom Vårdsamverkan Skaraborg
- Medverkat med föredrag om vikten av brukarinflytande vid sex utbildningstillfällen samverkan (IAPS) för profession i Skaraborg med god utvärdering
- Föredrag på Falköpings psykiatrivecka för profession och allmänhet: *Vad är brukarinflytande och hur gör man?* Koordinatorerna medverkade och bjöd in NSPHiG:s verksamhetschef för att berätta om brukarrörelsens inflytandemetoder och vikten av att få träffa någon som är återhämtad egnerfaren och andra i samma utsatta situation. Detta för att våga öppna sig och berätta utan att riskera att känna stigma, självstigma, skuld eller uppleva att man är i en undermaktssordning
- Information/dialog med brukarföreningen Compassen i Lidköping
- Deltagande vid dialogmöte angående nedläggning av BUP i Lidköping, arrangerat av brukarföreningen Compassen Lidköping
- Informationsträff och dialog med brukarförening Funktionsrätt Skaraborg
- Informationskväll/workshop om Delat Beslutsfattande i Skövde i samverkan med Funktionsrätt Skaraborg
- Deltagande vid socialpsykiatrisk storstadsnätverksträff 2018
- Föredrag och dialog med Vårdsamverkan i Göteborgsområdets arbets- och styrgrupp
- Planeringsmöten med LGS (Ledningsgrupp för samverkan i Göteborgsområdet) om brukarinflytande som moment i SIP-mötesledarutbildning
- Föredrag/dialog med rehab-koordinatorer vid öppenspsykiatriska mottagningar SU
- Föredrag/dialog med Personligt ombud på Göteborgs stad
- Föredrag för Nosam (Närområdessamverkan i Göteborgsområdet) ordföranden, presentation av uppdrag, projektplan och hur vi kan stödja dem
- Information/dialog med NSPHiG:s medlemsföreningar
- Information om Delat Beslutsfattande för styrelse och medlemmar i IFS Göteborg (Intresseföreningen för schizofreni och andra psykossjukdomar)
- Information/workshop om Delat Beslutsfattande i Göteborg, för allmänheten
- Information och dialog med Vårdsamverkan Göteborgsregionen temagrupp Barn och ungas referensgrupp med brukarföreträdare

- Information/dialog med brukarförening Hjärnkraft
- Föredrag om brukarrevisionen av SIP och brukarinflytande för chefer och personal inom funktionshinder i Göteborgs stad
- Föredrag om NSPHiG, Brukarrådet för missbruksfrågor, brukarinflytande och brukarrevision SIP på utbildningen Vård- och stödsamordning på Göteborgs Universitet
- Föredrag om uppdraget, brukarinflytande och brukarrevision av SIP, åtta tillfällen, för profession inom Vårdsamverkan Göteborgsregionen
- Möten med Vårdsamverkanskansliet inom Göteborgsområdet
- Informerat om uppdraget för psykiatri på Sahlgrenska universitetssjukhus
- Träff med vårdsamverkanskansli Fyrbodals, presentation av uppdrag och dialog
- Informationsträff och dialog med Attention Fyrbodals och IFS Fyrbodals
- Deltagande vid samverkansdag för verksamhetsrepresentanter, vårdsamverkanskansli och politiker i Fyrbodals, bla presentation av Vårdanalys
- Vård för workshop med Vårdanalys på NSPHiG:s kansli, sammankallat brukarföreträdare och Peer Supporters med syfte att bidra till Vårdanalys uppdrag att följa upp samverkan vi utskrivning från slutenvård (en bieffekt är att Vårdanalys nu tagit fram ett dokument för arvodering av brukarföreträdarens deltagande)
- Information om uppdraget, brukarinflytande och brukarrevision SIP för Personligt ombud-nätverk i Fyrbodals
- Föredrag på konferens om brukarinflytande i Fyrbodals med representanter från regionen och kommunerna, information om uppdraget och hur man kan arbeta med brukarinflytande
- Föredrag/dialog om uppdraget med Lilla Edets kommun, hur de kan dra nytta av samverkan med brukarorganisationer
- Information/dialog med Vårdsamverkan SAMLA:s arbetsgrupper
- Deltagande vid spelberoendekonferens på Hvidehus, anordnad av Brukarrådet för missbruksfrågor i VG, för att påtala vikt av brukarinflytande i utvecklingsarbete och ökad samverkan med brukarorganisationer
- Föredrag för politiskt samråd Närvårdsamverkan Södra Älvsborg om brukarrevision SIP
- Information/dialog med processledare Närvårdsamverkan Södra Älvsborgs
- Föredrag/dialog brukarrevision SIP samt vårt uppdrag för styrgrupp Närvårdsamverkan Södra Älvsborg
- Föredrag/dialog med Funktionsrätt Borås medlemsföreningar
- Presentation av uppdraget och brukarrevision SIP för chef och personal inom äldreomsorg och socialtjänst i Bollebygd kommun
- Föredrag/dialog hos Södra Älvsborgs sjukhus (SÄS) brukarråd inom psykiatri

- Information/dialog med Jan Nilsson, representant i gemensam arbetsgrupp för Närvårdsamverkan Södra Älvsborg
- Medverkat på inspirationsdag för föreningar i SÄS brukarråd, föredrag/dialog
- Brukarrevision SIP samt information om vårt uppdrag på SIP-lots utbildning i Borås
- Enskilda möten med respektive brukarnätverken för vägledning i uppdraget
- Föredrag om brukarrevision SIP för processledare för Samverkan vid utskrivning från slutna hälso- och sjukvård
- Två årsträffar hos CEPI (Centrum för Evidensbaserade Psykosociala Insatser), föredrag av brukarrevision SIP och uppdraget, fortsatt dialog om samarbete mellan forskning och brukarrörelsen
- Möte med CEPI om implementering av Delat Beslutsfattande
- Deltagande på framtidsverkstad i forskningsprojekt om Delat Beslutsfattande i SIP i Göteborg
- Möte med Ulrika Söderlund, Charlotta Wilhelmsson, Jessica Ek, Elna Persson, Cecilia Axelsson och Dag Andersson om utbildningssatsning i Delat Beslutsfattande
- Deltagande på konferens om brukarsamverkan/evidensbaserad praktik anordnad av Bräcke Diakoni, möte med Magnus Karlsson vid Linnéuniversitet om brukarmakt
- Medverkat i regionala samverkansdagar; spridning av information om vårt uppdrag och det stöd vi ska utgöra
- Fyra arbetsgruppsmöten med den gemensamma arbetsgruppen med syfte att formulera projektplan och vägleda koordinatorens arbete
- Deltagande på spridningsseminarium av Återhämtningsguiden, deltagande på avslutningsseminarium för projektet Att komma till sin rätt för information om rättighetsbaserat arbetssätt inom psykiatri
- Flertalet möten med koordinatorens vetenskapliga stöd
- Möte med Susann Tedsjö, regionens dåvarande kontaktperson för patientkontrakt
- Deltagande på workshop för framtagande av SIP-spel som utbildning för professionen
- Informerat om uppdraget för Beredningen för mänskliga rättigheters samråd för funktionshinderfrågor
- Medverkan på samverkansdag för alla delregionala vårdssamverkansområden, fortsatt dialog kring brukarmedverkan
- Föredrag om brukarrevision SIP på konferens om Digitalisering i praktiken av GITS
- Föredrag och dialog om uppdraget på brukarföreningen RSMH i Västra Götalands årsmöte
- Deltagande i paneldebatt på seminarium om Statlig utredning God och nära vård
- Information/dialog med Sylvia Määttä, utvecklingsplanerare på VGR

- Föredrag/dialog för regionala Hälso- och sjukvårdsstyrelsens samråd för funktionshinderfrågor – föreningar känner igen sig i att man tillfrågas i sent skede om utvecklingsprojekt, vill vara med och påverka redan vid problemformuleringen
- Möte med ansvariga för nystartad verksamheten Levande bibliotek, resulterade i en planering av en gemensam workshop i februari 2020
- Inbjudan av NSPHiG för möte med Göteborgs stad psykiatrisamordning samt missbruk/beroende för planering av konferens med tema återhämtning 5/12
- Samverkan med Lumell för fördjupande uppföljning av uppdraget samt intervju för uppföljning av målen i *Handlingsplan psykisk hälsa 2018-2020* kopplat till SIP
- Samverkan med Magnus Wallinder på SKL för produktion av film för att lyfta brukarinflytande samt för presentation av uppdraget och brukarrevision av SIP
- Möte med brukarinflytandesamordnare Halland – bjöds in att delta på regionala konferensen 7/11
- Föredrag/dialog hos vårdsamverkansgrupp psykiatri/missbruk samt barn & unga, SIMBA
- Deltagande med brukarperspektiv på workshop om Salutogent förhållningssätt, ledning och profession inom Ale kommun
- Föredrag/dialog, hur man kan göra för att främja föreningsverksamhet och samverkan med brukarorganisationer för ledning inom Ale kommun
- Tre referensgruppsmöten med brukarrepresentanter i arbetet med Handboken i brukarinflytande
- Deltagande i planering av utformning och innehåll av *Handbok i brukarinflytande* samt medförfattat texter